

LANDSKAPSSTYRELSENS FRAMSTÄLLNING
till Landstinget med förslag till

- 1) landskapslag om studieledighet,
- 2) landskapslag angående ändring av 3 § landskapslagen om tjänstekollektivavtal samt
- 3) landskapslag angående ändring av 2 § landskapslagen om semesterpenning för småföretagare.

Framställningens huvudsakliga innehåll.

Avsikten med föreliggande lagförslag är att förbättra utbildnings- och studiemöjligheterna för den del av befolkningen som redan är verksam inom arbetslivet. Detta skulle ske genom att medge arbetstagare rätt att erhålla studieledighet utan att anställningsförhållandet avbryts och utan att vissa av de förmåner som härrör ur anställningsförhållandet upphör. Arbetsgivaren föreslås i viss mån kunna påverka förläggandet av studieledigheten.

Allmän motivering.

Vuxenutbildningen har under de senaste årtiondena snabbt ökat i omfattning till stor del beroende på samhällsutvecklingen och förändringen inom den industriella produktionen. Utbudet har också breddats; detta gäller särskilt den sektor inom vuxenutbildningen som erbjuder kompletterande studier till grundutbildning och som direkt förbereder en yrkesinriktad verksamhet.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) antog år 1974 en konvention (nr 140) och en rekommendation (nr 148) om betald ledighet för studier. Enligt konventionen borde studieledigheten bl.a. omfatta yrkesinriktad utbildning på alla nivåer, allmänbildande utbildning och fackföreningsutbildning. Gällande lagstiftning, liksom viss kollektivavtalsreglering, förutsätter att vissa grupper av arbetstagare kontinuerligt skall fortbilda sig. Vanligen sker fortbildning i arbetsgivarens regi inom ramen för företagets internutbildning.

I riket har stiftats en lag om studieledighet (FFS 273/79, ändrad genom FFS 342/80) samt i stöd av den utfärdats en förordning (FFS 864/79). Lagstiftningen bygger på de principer som fastslagits i ovannämnda konvention.

Landskapsstyrelsen anser dels att motsvarande rättigheter bör tillförsäkras även de åländska arbetstagarna och dels att de principer som antagits av Internationella arbetsorganisationen borde gälla även i landskapet. Införande av ett system med studieleddighet kräver, förutom en särskild lag härom, ändringar i landskapslagen om tjänstekollektivavtal och i landskapslagen om semesterpenning för småföretagare.

Den föreslagna lagens huvudsyfte är att förbättra utbildnings- och studiemöjligheterna för den i arbetslivet verksamma befolkningen. Härmed avses att främja den kontinuerliga utbildning som vårt utbildningssystem stegvis håller på att övergå till. Föreliggande lagförslag, som skulle bereda arbetstagarna möjlighet att ta ledigt för studier utan att anställningsförhållandet avbryts, kan således ses som ett medel att uppfylla den nämnda utbildningspolitiska målsättningen och på så vis röra arbetsrättens område.

Enligt 13 § 1 mom. 2 punkten självstyrelselagen tillkommer lagstiftningsbehörigheten landskapet vad gäller undervisningsväsendet. Till detta lagstiftningsområde har även ansetts höra allmänna kulturella frågor och frågor om allmän folkbildning.

Vad gäller lagstiftningen på arbetsrättens område är gränsdragningen något svårare. Enligt 13 § 1 mom. 6 punkten självstyrelselagen äger landstinget lagstiftningsrätt i fråga om bl.a. arbetsavtal och arbetsreglemente medan frågor om arbetarskydd, kollektivavtal (utom tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas tjänstemän), medling i kollektiva arbetstvister samt andra frågor av arbetsrättslig natur än sådana som anges i 13 § hänförs enligt 11 § 2 mom. 9 punkten till rikets kompetens.

I det följande skall gränsdragningsproblematiken mellan arbetsavtal och kollektivavtal närmare beröras. Kollektivavtal sluts mellan en eller flera arbetsgivare eller registrerade föreningar av arbetsgivare å ena sidan och en eller flera registrerade föreningar av arbetstagare å andra sidan om villkor som skall gälla vid arbetsavtal eller anställningsförhållandet i övrigt parterna emellan. Ett arbetsavtal är ett avtal varigenom arbetstagaren förbinder sig att åt arbetsgivaren under dennes ledning och uppsikt utföra arbete mot lön eller annat vederlag. För att uppnå ett privaträttsligt anställningsförhållande (det rättsförhållande som gäller mellan arbetsgivare och enskild arbetstagare) erfordras således ett

arbetsavtal. Vid upprättandet av arbetsavtal måste de minimirättigheter som tillförsäkrats arbetstagaren genom kollektivavtal beaktas, under förutsättning att arbetsgivaren såsom part är bunden av avtalet. Denna interaktion mellan arbetsavtal och kollektivavtal medför praktiska svårigheter vid fastställandet av tillämpligheten av lagstiftningen rörande kollektivavtal i landskapet. Denna olägenhet har ytterligare ökat sedan ifrågavarande bestämmelse infördes i självstyrelselagen genom det faktum att de frågor som regleras i kollektivavtal tenderat att öka i omfattning allteftersom de frågor som regleras i arbetsavtal minskat i antal. Trots detta kvarstår den principiella skillnaden mellan kollektivavtal och enskilda arbetsavtal oförändrad liksom möjligheten till mer omfattande lagstiftning rörande enskilda arbetsavtal.

I fråga om rikets lag om studieledighet har landskapsstyrelsen, utgående från lagens huvudsakliga syfte, gjort den bedömningen att det närmast är fråga om angelägenheter som är att hänföra till undervisningsväsendet och den allmänna folkbildningen. Förverkligandet av detta syfte sker dock genom en reglering på arbetsrättens område, närmast det område som regleras genom arbetsavtal och kollektivavtal. Härvidlag anser landskapsstyrelsen att ifrågavarande rikslag huvudsakligen innehåller bestämmelser som direkt berör anställningsförhållandet och därtill hörande arbetsavtal. Att det enligt 13 § är möjligt att i kollektivavtal - såväl tjänste- som arbetskollektivavtal - avvika från vissa av lagens bestämmelser förändrar inte lagens primära syfte.

Detaljmotivering.

1 §. Förslaget till bestämmelse innehåller lagens huvudsakliga syfte nämligen att främja den vuxna befolkningens utbildningsmöjligheter. Bestämmelsen är således närmast av principiell och normativ betydelse.

2 §. Traditionellt har skillnad gjorts mellan arbetstagare som utför kroppsarbete och arbetstagare som utför manchettarbete. I allmänt språkbruk har termerna arbetare/arbetstagare respektive tjänsteman använts för anställda inom både den privata och den offentliga sektorn. Juridiskt sett är den avgörande indelningen gjord efter karaktären av de rättsnormer som gäller för anställningsförhållandet (dvs. det rättsförhållande som vid en anställning uppstår mellan arbetsgivare och arbetstagare). Skillnad har således gjorts mellan privaträttsliga och offentligrättsliga normer. Inom den privata sektorn råder i princip avtalsfrihet - förutom de minimi-

rättigheter som lagen om kollektivavtal (FFS 436/46) och arbetsavtalslagen (FFS 520/70) tillerkänner arbetstagare. Medan däremot anställningsförhållandet för de som innehar tjänst eller befattning hos landskapet, staten eller kommun regleras i offentlig-rättslig författning. Detta berör inte alla som är anställda hos landskapet, staten eller kommun, utan enbart de arbetstagare som utför arbetsuppgifter som innebär utövande av offentlig förvaltning. Denna grupp av arbetstagare har kallats tjänstemän även i juridiskt språkbruk. Förutom tjänstemän kan också arbetstagare i privat-rättsligt anställningsförhållande finnas vid offentliga samfund.

Den traditionella skillnaden mellan kroppsarbetare och manchettarbetare har uppluckrats och numera får ofta praktiska hänsyn avgöra om arbetsavtal eller om i offentligrättslig lagstiftning avsett utnämningssätt skall användas. Landskapsstyrelsen har i föreliggande lagförslag med termen "arbetstagare" avsett arbetstagare i såväl offentligrättsligt som privaträttsligt anställningsförhållande. I rikets lag om studieledighet har termen arbetstagare använts på samma sätt vilket framgår av 2 § där det bl.a. talas om arbetstagare som lyder under tjänstekollektivavtal.

I paragrafen definieras begreppet studieledighet. Vid utformande av studieledighetsbegreppet har huvudsyftet varit att arbetstagaren skall helt fritt få avgöra för vilken utbildning han vill ta sin rätt till studieledighet i anspråk. Följaktligen har lagstadgad utbildning och personalutbildning uteslutits som grund för studieledighet. I vissa fall kan det dock anses skäligt att tiden för s.k. obligatorisk utbildning får räknas som studieledighet. Landskapsstyrelsen föreslår därför att arbetsgivaren och arbetstagaren skriftligen skall kunna överenskomma om att personalutbildning, med arbete jämställd utbildning och lagstadgad utbildning skall räknas som grund för studieledighet.

3 §.Rätten till studieledighet är i tillämpliga delar avsedd att omfatta även lantbruksföretagare och andra som utför eget arbete. Här avses främst möjligheten att tillgodoräkna semester- och pensionsförmånerna. Med lantbruksföretagare avses person som åsyftas i lagen om pension för lantbruksföretagare (FFS 467/69), lagen om pension för företagare (FFS 468/69), och 1a § 2 mom. lagen om pension för arbetstagare i kortvariga arbetsförhållanden (FFS 134/62).

I lagtexten har kollektivavtal använts som en sammanfattande beteckning för arbets-, funktionärs- och tjänstekollektivavtal.

4 §. Enligt bestämmelsen skall anställningsförhållandet till samma arbetsgivare ha varat utan avbrott i minst ett års tid för att arbetstagaren skall ha rätt till studieledighet. Avsikten är inte att förändringar i ägarförhållandena i ett företag skulle inverka på rätten till studieledighet utan anställningsförhållandets längd ur arbetstagarens synvinkel skall vara avgörande. Avbryts däremot anställningsförhållandet vid ett ägarbyte går även rätten till studieledighet förlorad.

Med arbete som är huvudsyssla avses arbete varav arbetstagaren får sitt huvudsakliga uppehälle.

5 §. Enligt lagförslaget skall den utbildning som motiverar att ge studieledighet kunna öka arbetstagarens yrkesmässiga och samhällseliga verksamhetsförutsättningar i enlighet med de intentioner som uttryckts i Internationella arbetsorganisationens konvention i ärendet. De utbildningar som föreslagits vara godkända som grund för studieledighet omfattar främst grundskolenivån, gymnasialstadiet och högskolenivån. Avsikten har varit att godkänna alla allmänbildande och yrkesinriktade studier som erbjuds på grundskolenivån, gymnasialstadiet och högskolenivån liksom fortbildning som ordnas vid kurs- eller utbildningscentrum och fackföreningsutbildning om så överenskommit i kollektivavtal. Därutöver föreslås landskapsstyrelsen få rätt att besluta att även andra studier skall gälla som grund för studieledighet. Tanken är att godkänna sådana studier som anses öka arbetstagarens yrkesmässiga och samhällseliga verksamhetsförutsättningar medan studier av hobbykaraktär inte borde godkännas som grund för studieledighet.

6 §. För att systemet med studieledighet skall ha praktisk betydelse är det nödvändigt att studieledigheten inte väsentligt försämrar de förmåner som härrör ur anställningsförhållandet. Utformningen av ifrågavarande förmåner föreslås enligt nuvarande praxis fattas genom kollektivavtal.

10 §. I paragrafen har föreslagits en möjlighet för arbetsgivaren att uppskjuta studieledighet för arbetstagare om ledigheten skulle medföra olägenhet för arbetsgivarens verksamhet. Härmed avses sådana förhållanden såsom att flera arbetstagare samtidigt vill vara studielediga, vilket särskilt för små företag skulle försvåra verksamheten och medföra oskälig tilläggsbelastning för övriga arbetstagare.

Arbetsgivaren föreslås dessutom ha rätt att uppskjuta studieledigheten om mindre än sex månader förflutit sedan arbetstagaren senast var studieledig under förutsättning att det inte är fråga om fullföljande av studier som inletts under den tidigare studieledigheten. Förutom att det kan anses vara oskäligt mot arbetsgivaren motiveras bestämmelsen av rättvisehänsyn till övriga arbetstagare.

11 §. I händelse av att flera arbetstagare samtidigt anhåller om studieledighet kan arbetsgivaren behöva utnyttja sin i föregående paragraf angivna rätt att uppskjuta studieledigheten för vissa arbetstagare. Vid avgörande av ordningsföljden mellan de arbetstagare som önskar vara studielediga, bör de personer som söker sig till yrkesutbildning eller önskar fullgöra grundskolans lärokurs ges företräde. Kan inte ordningsföljden avgöras på denna grund bör de personer som fått minst utbildning ges företräde. Vid bedömningen av utbildningens omfattning bör all arbetstagarens utbildning och undervisning beaktas. Bestämmelsen skulle enbart tillämpas på arbetstagare inom samma personalgrupp.

12 §. Landskapsstyrelsen har ansett det skäligt att medge arbetstagaren rätt att avbryta studieledigheten under förutsättning att ledigheten var avsedd att vara längre än 50 dagar. Arbetstagaren skulle således enligt egen prövning ha rätt att avbryta studieledigheten utan att anföra särskilda motiv.

Vid sjukdom som inträffar under studieledighet föreslås att samma principer som tillämpas i semesterlagstiftningen skulle gälla även för studieledighet.

13 §. Bestämmelsen har införts i förtydligande syfte för att understryka att användande av rätt till studieledighet inte äventyrar anställningstryggheten.

14 §. För att syftet med lagförslaget skall förverkligas måste någon form av kontroll av att studieledigheten använts på avsett sätt upprätthållas. Landskapsstyrelsen föreslår en bestämmelse om att arbetstagare skall vara skyldig att på arbetsgivarens uppmaning förete ett godtagbart intyg över att studierna följts eller examen avlagts. För att intyg skall vara godtagbart avses att det skall vara utfärdat av behörig personal på ifrågavarande läroinrättning.

Avsikten med nämnda intyg är främst att visa studieaktiviteten och deltagandet i undervisningen; några krav på godkända kunskapsprov bör inte uppställas.

15 §. Eftersom avsikten är att arbetsmarknadsparterna skall kunna medverka i utvecklingen av studieledighetssystemet föreslås att man genom kollektivavtal skall kunna avvika från bestämmelserna om förmåner som uppkommer under tiden för studieledighet, studiernas art samt förfarandet vid ansökan om fastställande och avbrytande av studieledighet. Bestämmelsen omfattar i och för sig även arbetskollektivavtal men landskapsstyrelsen har ändå ansett det motiverat för enhetlighetens skull. Detta förhållande torde kunna accepteras eftersom bestämmelser i sak överensstämmer med motsvarande bestämmelse i rikslagen (jfr. resonemanget i allmänna motiveringen om lagstiftningsbehörigheten).

Med hänvisning till det anförda föreläggs Landstinget till antagande

L a n d s k a p s l a g
om studieledighet.

I enlighet med landstingets beslut stadgas:

L a g e n s s y f t e o c h t i l l ä m p n i n g s -
o m r å d e.

1 §.

Syftet med denna lag är att genom införande av rätt till studieledighet förbättra utbildnings- och studiemöjligheterna för den i arbetslivet verksamma befolkningen.

2 §.

Med studieledighet avses i denna lag tid under vilken arbetstagare för studier är befriad från fullgörandet av de uppgifter som hör till arbetstagarens anställningsförhållande.

Med arbetstagare avses i denna lag person som är anställd i privaträttsligt eller offentligrättsligt anställningsförhållande.

Till tiden för studieledighet räknas inte tid när arbetstagare erhåller utbildning som arbetsgivaren själv anordnat för sin personal eller som han på annat sätt tillhandahåller personalen. Som studieledighet räknas inte heller ledighet för utbildning som enligt överenskommelse i kollektivavtal jämställs med arbete samt ledighet för lagstadgad utbildning. Om arbetstagaren skriftligen samtycker härtill skall dock här nämnd ledighet räknas som studieledighet.

3 §.

Vad i denna lag stadgas om studieledighet gäller i tillämpliga delar även den tid som lantbruksföretagare eller annan som utför arbete för egen räkning använder för motsvarande studier eller utbildning.

Bestämmelserna i denna lag tillämpas inte på anställningsförhållanden enligt landskapslagen om läroavtal (12/69), på anställningsförhållande för arbetstagare som under pågående studier eller praktik genomför övervakad arbetspraktik eller för andra studerande i anställningsförhållande.

R ä t t t i l l s t u d i e l e d i g h e t

4 §.

Arbetstagare som minst ett år varit anställd hos samma arbetsgivare har rätt till nio månaders studieledighet under en period som omfattar tre år.

5 §.

Studier som berättigar till studieledighet är studier på grundskolenivå, gymnasialstadiet och högskolenivå samt sådan fackföreningsutbildning varom särskilt överenskommit i kollektivavtal samt fortbildning som ordnas vid kurs- eller utbildningscentrum.

Landskapsstyrelsen kan besluta att även annan än i 1 mom. avsedd utbildning skall berättiga till studieledighet.

6 §.

Studieledighet jämställs med arbetstid vid bestämmande av ekonomiska förmåner, som fastställs på basen av anställningsförhållandet och som inte är lagstadgade, på sätt som överenskommits genom kollektivavtal.

Om semester- och pensionsförmåner som bestäms på basen av studieledighet finns särskilda bestämmelser.

A n s ö k a n   o m   s t u d i e l e d i g h e t

7 §.

Ansökan om studieledighet för längre tid än fem arbetsdagar skall skriftligen inlämnas till arbetsgivaren minst 60 dagar innan den planerade ledigheten skall inledas.

Ansökan om studieledighet för högst fem arbetsdagar skall muntligen eller skriftligen framställas till arbetsgivaren minst 30 dagar innan den planerade ledigheten skall inledas.

8 §.

Av ansökan om studieledighet skall framgå:

- 1) den tidpunkt när studierna och den sökta studieledigheten börjar och slutar;
- 2) formen och målet för den utbildning eller de studier ansökan gäller;
- 3) om studierna har samband med studier under tidigare studieledighet, samt
- 4) namnet på den läroinrättning eller annan hos vilken studierna är avsedda att bedrivas.

F a s t s t ä l l a n d e   a v   s t u d i e l e d i g h e t

9 §.

Söks studieledighet för längre tid än fem arbetsdagar, skall arbetsgivaren senast en månad efter utgången av den i 7 § avsedda ansökningstiden lämna skriftligt meddelande om sitt avgörande beträffande ansökningen.

Söks studieledighet för högst fem arbetsdagar, skall arbetsgivaren senast två veckor innan studierna inleds lämna meddelande om sitt avgörande beträffande ansökningen.

10 §.

Arbetsgivare har rätt att uppskjuta arbetstagares studieledighet med längst sex månader om det i ansökan planerade förläggandet av ledigheten medför olägenhet för arbetsgivarens verksamhet. Anordnas den i ansökan avsedda utbildningen med längre intervaller än sex månader, får studieledigheten uppskjutas längst till följande utbildningstillfälle.

Har mindre än sex månader förflutit från den tidpunkt när arbetstagaren senast åtnjutit studieledighet och är det inte fråga om slutförande av studier som inletts under den tidigare studieledigheten, så får arbetsgivaren uppskjuta studieledigheten på i 1 mom. stadgat sätt.

Har arbetsgivaren regelbundet minst fem anställda, får studieledigheten på ovan i 1 mom. nämnda grunder uppskjutas högst två gånger i följd.

11 §.

Medför förläggande av studieledighet åt alla, som ansökt därom, vid den tidpunkt som avses i ansökningarna olägenhet för arbetsgivarens verksamhet och kan studieledighet därför inte ges samtidigt åt alla, skall de som inlämnat ansökan för att erhålla yrkesutbildning eller för att fullgöra grundskolans lärokurs ges företräde. Om ordningsföljden inte kan avgöras på denna grund skall företräde ges dem som har den lägsta utbildningen. Innan beslut fattas skall arbetsgivaren förhandla i ärendet med arbetstagarens förtroendemän. Härvid skall iakttas vad i landskapslagen angående tillämpning i landskapet Åland av lagen om samarbete inom företag (49/80) är stadgat om förfarandet vid förhandlingar i fackliga frågor.

A v b r y t a n d e a v s t u d i e l e d i g h e t

12 §.

Arbetstagare som avbryter sina studier har rätt att återgå i arbete om studieledigheten omfattar längre tid än 50 dagar.

Önskar arbetstagare avbryta studieledigheten, skall han skriftligt meddela arbetsgivaren därom minst tre veckor innan han återvänder till arbetet. Arbetsgivaren kan framskjuta tidpunkten för arbetstagarens återgång till arbetet med högst en månad från den tidpunkt han erhöll meddelandet.

Är arbetstagare under tiden för studieledighet oförmögen till arbete på grund av sjukdom, förlossning eller olycksfall och varar hindret längre tid än sju på varandra följande dagar, skall den del av tiden för arbetsoförmågan som överstiger sju dagar inte räknas som studieledighet, under förutsättning att arbetstagaren så snart det är möjligt anhåller härom. Arbetstagaren skall på arbetsgivarens begäran lämna utredning om sin arbetsoförmåga. Utan hinder av vad i 10 § 2 mom. är stadgat har arbetstagaren efter ansökan rätt att senare använda en på detta sätt avbruten studieledighet.

Har avtal om anställande av vikarie för tiden för studieledighet ingåtts, är arbetsgivaren inte skyldig att låta den arbetstagare som ansökt om studieledighet återgå i arbete under den tid när vikariens arbetsavtal enligt lag eller kollektivavtal skall hållas i kraft.

S ä r s k i l d a b e s t ä m m e l s e r

13 §.

Arbetsavtal får inte uppsägas eller hävas på grund av att arbetstagaren har ansökt om studieledighet eller varit ledig för studier.

Vad i 1 mom. stadgats om uppsägning och hävande av arbetsavtal skall i tillämpliga delar iakttagas även beträffande avbrytande av annat anställningsförhållande.

14 §.

Arbetstagare som åtnjutit studieledighet skall på yrkande av arbetsgivaren förete intyg från ifrågavarande läroinrättning över att ledigheten använts på godtagbart sätt. Av intyget skall framgå studerandens namn, namnet på den som anordnat undervisningen och tid och form för samt innehåll i den undervisning som givits.

Om i 1 mom. nämnt intyg inte kan uppvisas har arbetsgivaren rätt att förvägra honom studieledighet under de följande två åren. Arbetstagaren förlorar dessutom de i 6 § avsedda rättigheter som han intjänat under studieledigheten.

15 §.

Avvikelser från bestämmelserna i 3-12 §§ kan göras genom kollektivavtal.

16 §.

Den som bryter mot bestämmelserna i 4, 10, 12 eller 13 §§ skall dömas till böter.

Åtal för gärning som enligt 1 mom. är straffbart skall av allmän åklagare väckas endast om målsägaren har anmält brottet till åtal.

17 §.

Det åligger landskapets arbetsförmedlingsbyrå och den i landskapslagen om semester och vikariehjälp för lantbrukare (41/76) avsedda semesternämnden att biträda vid ordnandet av vikariehjälp som erfordras för denna lags verkställighet.

18 §.

Närmare bestämmelser om verkställigheten och tillämpningen av denna lag utfärdas genom landskapsförordning.

19 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

L a n d s k a p s l a g
angående ändring av 2 § landskapslagen om tjänstekollektivavtal.

I enlighet med landstingets beslut ändras 2 § 3 mom. 1 punkten landskapslagen den 19 april 1978 om tjänstekollektivavtal (22/78) som följer:

2 §.

- - - - -

Avtal får ej ingås om

1) kompetenskrav för tjänst, befodringsgrunder, tjänsteinnehavares skyldigheter, disciplin eller tjänstledighet på annan grund än studier, sjukdom eller havandeskap och förlossning;

- - - - -

L a n d s k a p s l a g
angående ändring av 2 § landskapslagen om semesterpenning för små-
företagare.

I enlighet med landstingets beslut fogas till 2 § landskapslagen
den 24 juli 1975 om semesterpenning för småföretagare (32/75), sådan
den lyder i landskapslagen den 28 juli 1977 (78/77), ett nytt
3 mom. som följer:

2 §.

- - - - -
Högst 30 dagar per år av i landskapslagen om studieledighet
(/) avsedda studieledighetsdagar anses som företag~~ar~~verksamhet.

Mariehamn den 12 mars 1981.

L a n t r å d

Folke Woivalin

Extra lagberedningssekreterare

Göran Lindholm.

